Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Kafkas University Journal of the Institute of Social Sciences
Bahar *Spring* 2020, Sayı *Number* 25, 153-166
DOI:10.9775/kausbed.2020.010

Gönderim Tarihi: 14.01.2020 **Kabul Tarihi: 25.05.2020**

YÖRÜKLERDE KIZ VERME GELENEĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: HASAN BOĞULDU FİLM ÖRNEĞİ

A Study on the Tradition of Giving a Girl in Marriage in the Nomads: An Example of a Film "Hasan Boğuldu"

Fatma YILDIRMIŞ
Dr. Öğr. Üyesi Gümüşhane Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
fatma.hamzaoglu@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2913-5489
Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz
Gelenekler, bir toplumun tarihini, iç dünyasını, hayata bakışını gösteren zenginlik kaynağıdır. Bu düşünceler ekseninde ele alınabilecek en dikkat çekici örneklerden birini ise Yörükler sunmaktadır. Kapalı bir toplum olan Yörükler yüzyıllar geçmesine rağmen birçok geleneğini devam ettirmeyi başarmıştır. Yörüklerin bir kolu olan Tahtacılar da kendi obalarının, aşiretlerinin dışına kız vermemişlerdir. Bu bağlamda çalışmada "Hasan Boğuldu" filminden yola çıkılarak kız verme geleneği incelemeye tabi tutulmuştur. Kaz Dağları'nın eteklerinde yaşanmış bir efsaneyi anlatan hikâye, Emine ile Hasan'ın trajik aşkını konu edinir. Yörük kültüründe oba dışında kimseye kız vermeme geleneğinden dolayı oba kızı Emine ovalı Hasan'a zor bir imtihan karşılığında verilecektir fakat Hasan bu imtihanı geçemez ve trajik hikâye her ikisinin ölümüyle sonlanır. Söz konusu çarpıcı hikâye üzerinden evliliğe ilişkin geleneklerden birinin değerlendirilmesi çalışmanın temel çıkış noktasıdır.
Anahtar Kelimeler: *Yörükler, Kız Verme Geleneği, Hasan Boğuldu, Folklor.*
Abstract
Traditions are the source of wealth showing the history of a society, its inner world and its view of life. Nomads present one of the most remarkable examples that can be discussed within the direction of these thoughts. The Nomads, a closed society, has managed to continue many traditions despite centuries passed. Tahtacılar, a branch of the Nomads, have not married off their girls out of their groups and tribes. Within this context, in this study, the tradition of marrying off has been examined concerning the film "Hasan Boğuldu". The story, telling a myth that takes place in the foothill of Mount Ida, mentions the story of Emine and Hasan's tragic love. Due to the tradition of not marrying off girls to anyone except tribe in nomadic culture, the daughter of tribe Emine can be married to Hasan from the plain on condition that he accomplishes a difficult test, but Hasan cannot pass this test and the tragic story ends with the death of both. Evaluating one of the traditions of marriage through this striking story is the main starting point of the study.
Keywords*: Nomads, The Tradition of Marrying off, Hasan Boğuldu, Folklore*

1. GİRİŞ

Gelenek ve görenekler, belli bir zamanda ve mekânda bir halkın yaşam şartları çerçevesinde gözlemlenen psiko-sosyal uygulamalardır. Bu uygulamalardan kimisi yüzyıllar içinde işlevini yitirmiş, kimisi ise uygulamalarda yaşamaktadır. Uygulamalarda yaşamaya devam edenler sosyal şartların, yaşayış şekillerinin değişmesine bağlı olarak farklı şekiller alarak gelişimini sürdürmüşlerdir (Aydemir, 2013, s. 620). Toplumun inanç ve değerlerini yansıtan gelenek ve göreneklerin oluşmasında, insanların günlük gereksinimleri, önemsedikleri kutsal unsurlar etkilidir. Bir toplumun değerlerini yitirmeden varlığını sürdürebilmesi için gelenek ve göreneklerin yeni kuşaklarda yaşatılması gerekir. Gelenek ve görenekler yüzyıllar süren bir zaman dilimi içinde oluştuğu için geçmişten günümüze bünyesine yeni unsurlar da alarak gelir günümüz değer yargılarıyla şekillenir ve sonraki kuşaklara aktarılır. Bu yüzden gelenek ve göreneklerin değişmesi ya da ortadan kalkması kolay değildir. Toplumların kültürel yaşamlarından belirgin izler taşıyan düğün gelenekleri de bu bağlamda değişmesi kolay olmayan ritüellerdendir.

Geçmişle gelecek arasında köprü olan gelenekleri uygulamayan toplumlar millet olamazlar. Bu açıdan değerlendirildiğinde örf ve âdetlerine bağlı olan Türklerin İslamiyet'i kabul ederek yerleşik düzene geçtikten sonraki düğün geleneklerinde göçebe hayata ait izleri açıkça görülmektedir (Aydemir, 2013, s. 646). Bu gelenekler coğrafî ve sosyal şartlara göre farklılık gösterse bile belirli ve ortak bir amaca yönelik olduklarından büyük ölçüde sosyal normların, inançların ve dini kaidelerin izlerini taşırlar (Yeşil, 2014, s. 178-179).

Evlilik, çiftlerin kendilerini kişilik yapıları ve sosyoekonomik olarak değişik bir ortama ve yaşantıya hazırladıkları geçiş dönemidir (Keleş, 2004, s. 185). Bu nedenle evlilik çiftlerin yaşamlarında birbirlerine ciddi sorumluluklar yükledikleri önemli karar alma süreçleridir. Bundan dolayıdır ki evliliklerde tarafların eşini seçerken karşısındakinin kendisine uygun olup olmadığını, onunla anlaşıp anlaşamayacağını belirlemesi gerekmektedir. Bunun için her iki bireye birbirini tanıma fırsatı verilir. Bunun karşılığı kültürde evlilik öncesi görüşme, nişanlanma ve düğüne kadar olan süreç örf, âdet haline gelmiştir (Çolak, 2012, s. 159). Evliliğin mutlu bir eğlenceyle taçlandırıldığı düğün, çiftlerin, ailelerinin ve yakınlarının toplumsal gösterilerini içerir (Boratav, 2015, s. 191).

Sözü edilen düşüncelere paralel olarak baktığımızda Türk filmlerinde aile, korunması ve kutsanması lazım gelen bir müessese olarak

ele alınır. Evlenecek çiftlere mutlu bir yuva kurarak çoluk çocuğa karışmaları ve böylece ait olduğu topluma karşı ödevlerini yerine getirecekleri fikri aşılanır. Bu amaçla aile kavramının yıpranmaması ve bozulmaması için her türlü özveriye başvurulur. Aile kurumu dinsel ögelerle desteklenir, geleneksel tavırlar ortaya koyulur (Abisel, 2005, s. 77-78).

Sinemanın işlevlerinden biri de 'eğlendirip düşündürmek' amacı güder. Bu bağlamda filmler, bir kültür taşıyıcısı görevi üstlenerek birçok halkbilimi unsurunu beraberinde taşır. Halk kültürü unsurlarını da bünyesinde barındıran Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin, Hasan Boğuldu gibi birçok hikâye/efsanenin filmleri çekilmiştir. Bu filmler sırasıyla sözlü kültür, yazılı kültür ve son olarak da elektronik kültür ortamında sinema ve televizyon aracılığıyla taşınma süreci geçirmişlerdir. Böylelikle kalıcılık sağlayan bu folklorik ürünler, kültür taşıyıcılığı bağlamında hitap ettiği bireylere mesajlar vermektedir. Hayatın geçiş dönemlerinden tutun da çocuk oyunları, el sanatları, giyim kuşam, bayramlar, törenler, festivaller, halk hekimliği gibi halkın yaşamına dair her ne varsa Türk sinemasında işlenmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Bu çalışmada da evlenme geçiş dönemine ait kız verme geleneği, Yörük kültürü ve "Hasan Boğuldu" filmi çerçevesine irdelenmiştir. Geleneklerine bağlı olan Yörüklerin kendi obalarının dışına kız vermeme âdetleri, sadece "Hasan Boğuldu" filminde değil "Boş Beşik" gibi filmlere de konu olmuştur. "Boş Beşik" filminde geçen kahramanların dilinden dökülen cümleler kültürün aynası olarak birbiriyle örtüşmektedir.

Edebiyatın sinemaya etkisi genellikle senaryo yazımı ve edebi eserlerin filme uyarlanması şeklindedir. Bu ilişki müstakil araştırmalarla ortaya konulmuş ve konulmaya da devam etmektedir (Özdemir, 2008, s. 164-165). Bu çalışmada bu amaçla ve bu kapsamda sinemaya ait bir filmin içerdiği halkbilim unsurlarının incelemesi yapılmıştır.

2. EFSANE-HİKÂYE-FİLM BAĞLAMINDA "HASAN BOĞULDU"

"Hasan Boğuldu" adlı hikâye, Sabahattin Ali'ye ait olup bir Yörük obasına yapılan geziyi konu alır. Başlangıç kısımlarını yazarın anlattığı hikâye, daha sonra Hacer ismindeki Yörük kızının ağzından aktarılır. Yazar, Edremit pazarına çıra ve bal satmaya gelen bir Yörük tarafından obaya davet edilir. Obanın yerini aşağı yukarı bildiğini düşünen yazar, köylülere sora sora öğleye kadar varacağını düşünerek yola çıkar. Fakat Kazdağılarının eteklerindeki Zeytinli köyünde bir kahveci oraya asla yalnız gidemeyeceğini söyler ve tesadüf eseri obaya giden Hacer adında bir kıza onu yoldaş yapar. Bir müddet beraber yürüdükten sonra Hacer "Hasan Boğuldu" hikâyesini

anlatmaya başlar ve anlatıcı o olur. Son kısmında ise Hacer, Emine ile Hasan'ın aşkı ile ilgili bir koşma söyler ve hikâye sonlanır.[1]

Piknik ve mesire yeri olan Hasan Boğuldu Göleti, Kazdağı'nın eteğinde, Kızılkeçili Çayı üzerinde bulunan Sütüven Şelalesi'nin üzerinde yer alan Zeytinli köyünün merkezinden 500 metre ileridedir. Hasan Boğuldu göleti, manzara güzelliği ve "Hasan Boğuldu" efsanesiyle her geçen gün daha fazla rağbet görmektedir (Okuyucu, 2016, s. 55-56). Balıkesir ili Edremit İlçesinde anlatılan bir efsanenin 1800'lü yıllarda yaşanmış bir hikâyeye dayandığı söylense de günümüzde bilinen şeklinin kaynağı anne tarafından Edremitli olan (1907-1948) Sabahattin Ali'dir (Türker vd. 2016, s. 13).

Bu bilgiler ekseninde sinemaya konu olan "Hasan Boğuldu" filminin yapı bakımından en karakteristik ve ilk önce belirtilmesi gereken özelliği ise iç içe geçmiş (helazonik) iki hikâyeden oluşmuş olmasıdır. Burada bir yolculuk hikâyesi ile yaşanan bir aşkın hikâyesi anlatılmaktadır. Birincisi "çerçeve hikâye"yi, ikincisi ise "iç/çekirdek hikâye"yi oluşturmaktadır. Bu iki hikâye birbirine son derece güçlü ve doğal bağlarla o kadar ustaca ve estetik bir yapı içinde birbirinin içine yedirilmiş ki; bu iki hikâyeyi ne birbirinden ayırmak ne de birbirinden ayrı düşünmek mümkündür (Çetişli, 2009, s. 202-203).

Hacer ile yazarın geçtiği yolda her bir göletin bir isminin olması, bunlardan birinin de "Hasan Boğuldu" olması ve Hacer'in tanıtım amaçlı bunların adını söylemesi iç hikâyeye geçişi sağlar. Yörük kızı Hacer'in bilinç yapısından çıkan aşk içerikli trajik hikâye, hem yazar ve Hacer açısından ve hem de farklı zamanlarda yaşanmış iç ve dış hikâye arasında bir şekilde metnin bilinç ve bilinçaltı katmanlarını çizer (Balcı, 2007, s. 302).

3. "HASAN BOĞULDU" FİLMİNİN ÖZETİ

"Hasan Boğuldu" Sabahattin Ali'nin "Yeni Dünya" aldı hikâye kitabında bulunan öykülerden biridir. Bu hikâyeyi Orhan Aksoy senaryolaştırmış ve 1990 yılında yönetmenliğini yaparak filmini çekmiştir. Başrollerini Hülya Avşar ve Yalçın Dümer'in oynadığı dram türündeki filmin yapımcılığını Turgay Aksoy yapmıştır.

Murat bir ilçede kaymakamdır. Görev yaptığı yerde güzeller güzeli Hacer'i ilk kez görür ve ondan etkilenir. Hacer giyimi kuşamıyla omzundaki heybesiyle, yürüyüşüyle tam bir Yörük kızıdır. Hacer ile aynı obada yaşayan

[1] Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.: Sabahattin Ali, *Yeni Dünya*, 30. Baskı, 2019, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İsmail Baba bir iş için kaymakamın yanına gider ve onu Yüksekoba olarak geçen bir Yörük obasına davet eder. Kaymakam da davete icabet edeceğini söyleyerek İsmail Baba'yı gönderir. Nitekim dediği gibi de yapar ve bisikletiyle yola koyulur. Lakin yolu sorduğu kahveci Yüksekoba'nın çok uzak olduğunu, oraya yabancı birinin tek başına asla gidemeyeceğini söyler. Kahveci Yüksekoba'ya giden birinin yanına kaymakamı katıp gönderir. Zira o kişi de güzeller güzeli Hacer'dir.

Kaymakamın yolda Hacer'le ettiği sohbetten Yörükler ile ovalı olarak tabir edilen yerli köy halkının birbirine bakış açısı ortaya koyulmuş olur. Hacer'in babasının sürüsü, yanlışlıkla bir ovalının arazisine girdi diye babasını dövmüşler bu nedenle de mahkemelik olmuşlar. Hacer'in "Ovalılar döver, bizleri pek sevmezler, bizden hoşlanmazlar, hepsi birdir, hoş biz de ovalıları sevmez, aramızda görmek istemeyiz ya." şeklindeki sözleri Yörükler ile ovalı olarak tabir edilen yerli köy halk hakkında bilgi edinmemizi sağlar. Hacer kaymakama çoğunlukla kereste ile uğraştıklarını, bu yüzden onlara Tahtacı dediklerini söyler ki Tahtacılar olarak bilinen bir Yörük kolu da vardır. Hacer sürekli geçtiği yollarda hızlı hızlı ilerlerken Murat ona yetişmekte hayli zorlanır. Uzun yollardan, derelerden, dağlardan geçerek ilerlerler. Hacer kaymakama geçtiği her yeri tanıtır. Bir göletin yanına geldiklerinde kaymakam oranın adını sorunca Hacer "Hasan Boğuldu" der. Kaymakam hemen nasıl olduğunu sorar. Hacer yaylaya varınca yemek molası verdikleri sırada anlatmaya başlar. Filmin bu kısmından sonra Hacer'in anlattığı her şey kaymakam ve Hacer üzerinden canlandırma ile ekrana yansıtılır. Film artık Hacer ve Murat'ın hayalini birbirinin yerine koyduğu Emine ile Hasan'ın aşk hikâyesine dönüşür. Film boyunca ara ara Hacer ile Murat'ın yemek yediği yere dönüş yapılarak efsane anlatılmaya devam edilir.

Hasan Zeytinli'de geçimini çiftçilikle sağlayan bir gençtir. Hasan annesinden başka kimseye bakmayan, kimseyle ilgilenmeyen, kimsenin işine karışmayan biridir. Hasan babasını kaybetmiş ama ondan kalan mesleği sürdüren, annesiyle yaşayan, ekip biçip elde ettiği ürünleri her çarşamba kurulan pazarda satan bir ova çocuğudur. Hasan'ı efsaneleştiren aşkı ise tam da bu pazarda karşısına çıkmıştır. Güzeller güzeli, dillere destan güzelliği ile her göreni kendine âşık edebilecek biri olan Emine, Hasan'ı da görür görmez kendisine âşık etmiştir.

Emine, Hasan'ın sattığı karpuzlardan satın almak için karşısına dikilmiştir. Hasan da en güzel ürünleri seçerek Emine'ye vermiştir. Bu esnada Emine, Hasan'ın ona olan hayran bakışlarını fark etmiştir ve Hasan'dan etkilenmiştir. Bir sonraki seferde Emine de karpuzların

karşılığında Hasan'a bal getirir. İlerleyen arkadaşlıkları doğrultusunda beraber gidip gelmeye başlarlar. Hasan'ın köyü olan Zeytinli'ye kadar yürüyen bu ikili, Zeytinli'de ayrılır ve Emine kendi obasına doğru yürür. Emine'nin obası Hasan'ın köyünden 4 saat daha uzaktadır ve Emine sırtında heybesi ile her gün bu yolu gitmektedir. Kaz Dağları'nın farklı iki ucunda yaşayan bu iki genci aşk sarmıştır. Bu süreçten sonra Hasan ile Emine birbirinden başka hiç kimseyi düşünemez hale gelmiş, dağların, derelerin arasında aşklarını yaşamaya başlamışlar.

Hasan ile Emine evlenmeye karar verirler. Hasan'ın babasının ölümünden sonra yalnız kalan annesi her ne kadar köyden kız almak istese de oğlunun gönlünün istediği olsun diye obaya gidip kız istemeye razı olur. Hasan evlenme isteğini Emine'ye bildirince Emine onların beraber olamayacağını, birinin obada diğerinin ovada yapamayacağını söyleyerek oradan ayrılır. Hasan iyice divane olmuş, Emine'nin aşkından yanıp tutuşmuş zira Emine de Hasan'dan farklı değil sararıp solmuştur. Emine, Hasan'a obada yaşamanın zorluklarından bahsederek bu evliliğin olmayacağını söylese de Hasan yollarını beklediği Emine'sini ikna eder ve Emine babasına açılır. Ancak Emine'nin babası bu evliliğe karşı çıkar. Çünkü Emine'nin obanın yiğitlerinden biri ile evlenmesini ister. Emine babasına çok dil döker ve onu razı eder. Babası obanın büyüklerine bu durumu açar ve izin istenir. Filmde meşaleler eşliğinde bir gece kurultay kurulur ve bu konu tartışılır. Obanın dedesi böyle bir evliliğin törelerinde hiç olmadığını söyler. Fakat Emine'nin tavrından dolayı sevdiğini bir imtihana sokmasını, bu imtihanı geçme şartıyla evlenmelerine izin verileceğini ifade eder. Emine Hasan'ın yanına gidip durumu anlatır. Hasan durup dinlenmeden kırk okka tuz çuvalını sırtında dört saatlik Zeytinli'den obaya kadar çıkartabilirse haftaya düğünleri olacaktır.

Tek çarelerinin bu olduğunu anlayan âşıklar yollara düşerler. Hasan çuvalı sırtlayarak yürümeye devam ederken Emine de sevdiğine eşlik etmiştir. Hasan bu zorlu yolda yorulmaya başlamıştır ve yorulmanın belirtileri olarak sendeleyerek yürür. Artık iyice yorulan Hasan dayanamaz hale gelir ama Emine'yi vazgeçmeye ikna edemez. Hasan biraz daha gitmiş ama tuz sırtını iyice yakmaya başlayınca gücünü tamamen kaybederek yere düşmüş. "Gel köye dönelim Emine!" diye yalvarmış. Keza Emine obasına söz vermiştir ve teklifi kabul etmez. Emine ona aldırmadan çuvalı sırtına atıp gitmiştir.

Emine obaya döndüğünde çok üzgündür, pişman olmuştur ve Hasan'ın kendisine söylediği son sözler kulaklarında çınlamaktadır. Sürekli onun sesini duyar, ona gitmek ister fakat ailesi onun geri dönmesine izin

vermemiştir. O gece, Kaz Dağları'na korkunç bir fırtına inmiş ve yer yerinden oynamış. Tüm bu sıkıntılı durumda Emine çok üzgün şekilde sabahı zor etmiştir. Sabah olup da fırtına dindikten sonra Emine, Büyükbüvet yoluna düşmüştür. Emine önce ayrıldıkları yere bakmış ve orada Hasan'ı bulamamıştır. Derenin içinde Hasan'a verdiği kırmızı şalı bulan Emine her yerde onu aramıştır. Her yeri gezip Hasan'ı bulamayan Emine en son Edremit'e gitmiş lakin orada da bulamamıştır. Hasan'dan hiçbir iz bulamayan Emine, iyice divane olmuş Hasan'ın kendisini çağırdığı fikrine kapılmıştır. Anlar ki, Hasan bu gölde, o haşin fırtınada ölmüştür. Bu acıya dayanamayan Emine, "Sana geliyorum Hasan'ım" diyerek kendini Büyükkbüvet'in başındaki çınara asmıştır. Böylece birbirini seven iki gencin birleşemediği ve yarım kalan bir aşk hikâyesi ortaya çıkmıştır. Dinleyenleri hüzne boğan ve hikâyeleri efsaneleşerek günümüze kadar ulaşan bu kişilerden dolayı, o kötü şeyler yaşanan günden sonra Büyükbüvet'e Hasan Boğuldu Gölet'i, başındaki çınara da Emine Çınarı denilmektedir.

Hikâyeyi böyle bitiren Hacer kalkalım, gidelim deyince kaymakam Yüksekoba'ya gitmekten vazgeçer. Zira o da Hacer'den etkilenmiştir ve aynı şeyleri yaşamaktan korkar. Hacer bunu duyunca çok üzülür zira o da kaymakamdan hoşlanmıştır. Birbirinden ayrılan çift farklı yönlere giderken kaymakam geri dönüp obaya gitmeye karar verir, gözlerinden yaşlar süzülen Hacer buna çok sevinir. "Hasan Boğuldu" filmi böylece biter.

Filmde Emine ile Hasan'ın ruhu, kaymakam ile Hacer'in şahsında yaşatılır ve filmin sonunda kaymakam ve Hacer'in kavuşması ile Emine ve Hasan da kavuşmuş olur (Saluk, 2011, s. 335). Aslında filmi izleyenler her ne kadar Emine ile Hasan'a üzülse de onları canlandıran kişilerin hâlihazırda bir aşka düştüğünün farkında olduğundan bir umut, bir heyecan duymuştur. Zira kaymakam bu hikâyeyi dinledikten sonra aynı duruma düşmekten korkmuş fakat ani bir kararla vazgeçmiş obaya çıkmaya ve Hacer'in gönlüne girmeye karar vermiştir.

4. KÜLTÜREL YAPISIYLA YÖRÜKLER-TAHTACILAR

Çalışmanın bağlamı açısından filme konu edilen taraflar olan Yörükler ve Tahtacılar hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Yörük, Anadolu'ya gelip yurt tutan göçebe Oğuz boylarının (Türkmenleri) adıdır (Eröz, 1991, s. 20). Günümüzde konargöçer topluluk olan Yörüklerin yerleşik hayata geçmesiyle sahip olduğu kültürü tam anlamıyla yaşaması güçleşmiştir. Yerleşik hayatın gerektirdiği koşullara bağlı olarak konargöçerlerin uyguladıkları âdet ve geleneklerden bazısı güncelliğini kaybetmişken, bazısı da geleneksel yerlerde varlığını korumaktadır. Göçebe

hayatı devam ettiren Yörüklerin aile ve komşuluk ilişkileri, yardımseverlik, misafirperverlik gibi önemli birçok değeri, yerleşik hayata geçen Yörüklere göre daha samimi ve sağlam bir şekilde yaşattığı izlenmektedir (Kayabaşı, 2018, s. 91).

Tahtacılar, ormanlık bölgelerde göçebe bir hayat şekli yaşayan ve genellikle geçimlerini ağaç ve orman işleriyle sürdüren Alevi-Türkmenler olarak bilinir. Günümüze gelindiğinde yerleşik hayat tarzını benimsedikten sonra Tahtacıların bir kısmı tarımla bir kısmı ise farklı geçim kaynaklarıyla iştigal etmiştir (Çıblak, 2007, s. 672; Efe, 2010, s. 203). Bu şekildeki bir hayat tarzı, onları içinde yaşadıkları sosyo-kültürel ortamdan soyutlanmalarına neden olmuş ve uzun süre kendi içlerine kapalı bir topluluk halinde yaşamalarına yol açmıştır (Efe, 2010, s. 203). Tahtacılar ve Tahtacı kültürü üzerine çok fazla yayın olmasına rağmen hala bilinmeyen özellikleri mevcuttur. Bunun nedeni ise Anadolu Aleviliği içinde en kapalı, en ağzı sıkı toplum olmalarıdır (Karademir, 2003, s. 191).

Tahtacılar, yoğun olarak Akdeniz Bölgesinde Adana ve Mersin dolaylarında; Ege Bölgesinde Aydın ve İzmir arasında, İç Anadolu Bölgesinde ise çoğunlukla Ankara ve Konya illerinde birçok ili içine alan geniş bir alanda genellikle ormanlık yerlerde yaşamlarını sürdürmektedir. (Çıblak, 2007, s. 672; Efe, 2010, s. 207; Mutlu, 2011, s. 1157). Günümüzde Çamcı, Hacıaslanlar, Mehmetalan, Yassıçalı, Tahtakuşlar, Kavlaklar, Arıtaşı, Kızılçukur ve Doyran gibi köylerde yaşamakta olan Kazdağı Tahtacı Türkmenleri, bölgenin kültürel dokusunda önemli bir yere sahiptir. Yaşama dair geleneksel inanış ve uygulamalarıyla çevredeki kültürlerden bazı yönleriyle farklılık gösteren bu topluluk, günümüzde de kültürel kimliğini oluşturan bu unsurları korumaya ve yaşatmaya devam etmektedirler. Kazdağları'nda yaşayan Tahtacı Türkmenlerin kültürel kimliklerini şekillendiren unsurlar, Alevilik uygulamalarının yanı sıra, pek çok Türk boyunun veya topluluğunun yüzyıllar içerisinde terk ettiği kültürel değerlerden oluşmaktadır. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaşamakta olan Türk boylarının Orta Asya'dan getirdikleri kültürel değerleri, yeni şartlar içinde değişime uğramıştır. Tahtacılar ve Çepniler gibi bazı Türk topluluklarında ise kültürel dokudaki değişim daha yavaş olmuştur. Özellikle bu toplulukların Alevî-Bektaşî inanç değerlerine yaslanmış olmaları pek çok kültürel formun bu gruplar arasında kalıcı olmasını sağlamıştır (Şahin, 2014, s. 142-143). Tahtacıların örf, adet ve inanmalarında dinlerinin ve eski inanç sistemlerinin bugün de kuvvetli bir şekilde varlığını sürdürdüğü bilinmektedir (Çıblak, 2007, s. 674; Kayabaşı, 2016, s. 140).

Halk bilimi; yüzyıllarca sözlü veya uygulamalı bir şekilde icra

edilerek, her seferinde zamana, mekâna, topluma göre tekrar uyarlanabilen halkın kültür ürünlerini inceler. Kültür mirası olan, toplumun benimseyip uyguladığı ve genellikle anonim halk bilimi ürünleri; fertleri ve toplulukları ortak duygu ve amaçlar etrafında bir araya getirerek ait olduğu o topluma aidiyet hissi kazandırır (Durbilmez, 2013, s. 104). Örf ve âdetler, insanların birlikte yaşamalarını sağlar. Bir milletin değer yargılarını, zevklerini, düşünce kodlarını, inanç sistemlerini içinde bulunduran kültür bağlarını, geçmişten günümüze taşıyarak aralarındaki bağın sürdürülmesini sağlar. Yörükler, göçebe olarak yaşayarak bu kültür ögelerini taşımışlardır. Bu nedenle de Halkbiliminin konularını içeren kültür ögelerine sahiptirler, onların bu özelliği birçok araştırmaya da konu olmalarını sağlamaktadır.

5. KIZ VERME GELENEĞİNİN YÖRÜKLERDEKİ YANSIMASI

Türk kültüründe aile kurmak, soyun devamını sağlamak, zihinsel ve bedensel açıdan sağlıklı bireylerin yetişmesi için de evlenmek toplumsal bir görevdir. Aile kurmak için gerekli olan evliliğin ilk aşamasında kız isteme merasimi vardır (Çetindağ, 2007, s. 220). Eş seçimi ile ilgili dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de çiftlerin birbirine denkliğidir. Evlilik müessesesinde düzen ve mutluluk için eşler arasında eşitlik arama, her ne kadar alenen dile getirilmese de uygulanmaya çalışılmaktadır. "Davul bile dengi dengine çalar." atasözü de bu durumu açıklar niteliktedir. Toplumun bu noktadaki anlayışını bilen aile büyükleri, kendisine denk olmayan ailelerin kızlarını istemekte imtina eder. Zira böyle bir evliliğe izin verilmeyeceğini veya istenilen mutluluğun sağlanamayacağına inanılır (Çolak, 2012, s. 154-155).

Her anne baba, evlatlarının çoluk çocuğa karışıp aile kurarak kendi yuvalarında mutlu olmalarını görmek ister. Türklerin eski hayatlarını anlatan Dede Korkut Hikâyelerinde evlilik geçiş dönemi ile ilgili gelenekler göze çarpar. Bunların arasından kız arama, kız isteme geleneği Kanlı Koca, oğlu Kanturalı'yı evlendirmek istediğinde ortaya çıkar. "Yarenler, atam öldi men kaldum, yirin yurdın tutdum, yarınki gün men ölem, oğlum kala, bundan yigregi yoktur ki gözüm görürken oğul gel seni ivereyim." (Ergin, 2004, s. 184-185). Bir aile oğlunu kendisine denk, iyi ve güzel bir gelin adayı için etrafına haber salar. Uygun kız bulunduktan sonra kız tarafına hayırlı bir iş için gelmek istediklerini söylerler. Şayet kız tarafının kızı vermeye gönlü varsa gelen görücüleri sıcak karşılar, yoksa çeşitli bahanelerle onları geri çevirirler. Sonuç olumlu olursa en kısa zamanda kız istemeye gidilir. Günümüzde görücülük usulü devam etmekle birlikte daha çok gençler birbirlerini beğenip sonra birbiriyle anlaşarak evlilik yapmaktadırlar.

"Hasan Boğuldu" filminde de aynı şekilde oğlunun mürüvvetini görmek isteyen annenin ağzından Dede Korkut'taki Kanlı Koca'nın söylediklerine benzer sözcükler dökülür. "Oğlum, Hasan! Baban öleli beri evin erkeği sensin. Ben bugün varsam yarın yoğum. Evine bir kadın lazım. Törelerimize aykırı olmasına rağmen eğer gönlün bu obalı kızını pek sevdiyse obasına gidip isteyeyim."

Anadolu göçebelerinde endogami yani iç evlenme, akrabalar arası evlenme yaygındır. Böyle bir evlilikteki amaç Türk kavmini dış ve yabancı unsurlardan koruma, tecrit etme endişesidir. Kesinlikle kendilerinin dışındaki kimseden kız alıp verme gelenekleri yoktur (Eröz, 1991, s. 53).

Mehmet Eröz'ün de belirttiği gibi Yörük kültüründe kendi obalarının, aşiretlerinin dışına kız verilmez veya dışarıdan kız alınmaz. Bunun sebeplerinin başında göçebe halinde yaşayan obalılar için verdikleri kız sabit bir yerde kalacak, ailesinden uzaklaşmamış olacaktır. Aynı şekilde dışarıdan kız alındığında başka bir yere göç edildiğinde alınan gelin ailesinden koparılmış farklı bölgelere yeni ailesiyle gitmek zorunda kalacaktır. Diğer bir sebep olarak hiç tanımadığı bir kültür çevresinin birbirine mutluluk, huzur getirmeyeceği inancı her iki taraf için de geçerlidir. Belki de "Hasan Boğuldu" filminde de vurgulanan şekliyle herhangi bir ovalının obada, obalının ise ovada yaşam şartları nedeniyle uyum sağlayamayacağı öğretisidir. Zira bu filmde her iki tarafın annesi tarafından vurgulanır. Emine bir pazar dönüşü annesine bu konuyu üstü kapalı sorar:

"Bizim buralarda hiç obalı biri yaşar mı?"

Annesi: "Sen aklını mı kaçırdın kız! Şimdiye kadar hiçbir ovalının bizlerle yaşadığı ne görüldü ne işitildi. Hem törelerimize de aykırıdır bu."

Hasan ile annesinin konuşmasında her ne kadar kadın bu evliliğe razı gelmese de böyle bir evliliğin töreye aykırı olduğunu bilse de oğlunun mutluluğu için kabul eder ve bunu şu şekilde ifade eder: "Törelerimize aykırı olmasına rağmen eğer gönlün bu obalı kızını pek sevdiyse obasına gidip isteyeyim."

Çalışmanın bu kısmında Yörüklerin kendi obası dışındakilerle kız alış verişi neden yapmadığını "Hasan Boğuldu" filminin karakterleri Emine ve Hasan'ın sözleri üzerinden incelenecektir. Hasan, annesinin bu söylemeleri üzerine Emine'nin obadan indiği bir gün ona artık evlenmeleri gerektiğini söyler. "Kış gelip dağları yolları kar örtmeden ya sen bana gel, ya ben sana geleyim!"

Emine ile Hasan'ın bir araya gelmesinin mümkün olmadığını anlayan Emine'nin endişeleri farklıdır. "Ah, Hasan! … Ne ben senin köyünde edebilirim, ne sen benim obamda. Bu yaz büyük günah işledik… Artık sen beni unut, ben de seni unutayım. Ben dağlıyım, bu çukur ovalarda kalamam. Köyünüzün eli kınalı kızlarına katışamam, senin içine dert olur. Obalı kız geldi de Hasan'ı elimizden aldı derler, benim içime dert olur. Obalı kız dağdan köye, çadırdan eve inmemeli. Töremizde bu böyledir…Bırak beni dağıma gideyim!" diyerek Hasan'a kararını bildirir. Bir başka görüşmede iyice sararıp solan Hasan, artık dayanamadığını söyleyince; Emine: "Ovada büyüyen dağda yapamaz… Benim erim diye götürdüğüm adamı obamızın yiğitleri kınamamalı." Hasan'ın ısrarlarına dayanamayan Emine, bir hafta sonra kararını iletmek için geleceğini söyler.

"Hasan Boğuldu" filminde de geçtiği gibi bir kız ve erkek evlenmek, yuva kurmak istiyorsa bunun kararını oba meclisi verir. Yörüklerin kültüründe bir bireyin istediği bir şey varsa ve bu da obanın törelerine uymuyorsa ise isteğin tartışılması için oba meclisi toplanır. Yaşlı, tecrübeli insanlardan oluşan bu mecliste durum tartışılır ve bireyin isteği uygun görülürse gerçekleştirir (Yangın Aslanoğlu, 2018, s. 258). Emine obaya gidip bu durumu babasına anlatır. Ancak Emine'nin babası bu evliliğe karşı çıkar ve törenin nasıl olduğunu tekrar dillendirir: "Sen delirdin mi kız! Bizim obadan ne bir kız ovalıya gelin gitmiş ne de bir ovalıdan obaya gelin geldiği duyulmuştur. Törelerimize aykırıdır bu." Emine: "Gönlüm töre dinlemez baba." deyince babası obanın büyüklerine bu durumu açar ve izin istenir. Filmde meşaleler eşliğinde bir gece kurultay kurulur ve bu konu dedeye danışılır. Emine dedenin karşısında Hasan'la evlenmek için izin ister: "Gönlümü bir ovalıya kaptırdım. Sizden yiğidimle evlenmek için izninizi, rızanızı isterim." Obanın dedesi de böyle bir evliliğin töreye uygun olmadığını söyler fakat ısrar edince Emine'ye dede sevdiği adamı imtihan etmesini söyler. Emine Hasan'ın yanına gidip durumu anlatır. Oba meclisinden çıkan kararı bildirir. Zira Hasan, kırk has okka tuz çuvalını sırtında durup dinlenmeden dört saatlik yola, Yüksekoba'ya çıkabilirse haftaya düğün olacaktır. Hasan herhangi bir söz söylemeden çuvalı sırtlamış, yola koyulmuşlar.

Burada evlenme için gerekli olan imtihan obalı için sıradan bir görev iken ovalı için yüklenilmesi, üstesinden gelinmesi imkânsız bir görev olarak karşımıza çıkar. Bu unsur yaşam tarzı bağlamından ele alınarak evlenmede denklik konusu içinde değerlendirilebilir. Bir obalı kızı almak için büyük bir yükün altına girmek, zor bir imtihanla sınanmak ancak büyük bir sevda, koca bir yürek ister. Zira Hasan buna talip olmuş fakat dört saatlik yolu tuz

çuvalıyla çıkmak da hayli güçtür. Sonunda Hasan dayanamaz ve düşer, Hasan'ın sırtı tuzun etkisiyle yara olmuş kan ter içinde kalmış yürümeye takati kalmamıştır. Bunun üzerine Emine obasına verdiği sözü tutmuş ve hiçbir şey söylemeden tuz çuvalını sırtlamış ve obaya çıkmıştır. Buradan hareketle böyle bir evliliğin olamayacağını bütün obalı görmüştür.

> *Bu çalışmada filmin ana çatısının üzerine kurulduğu yabancı bir kültürle kız alış verişi incelenmiştir. Fakat bunun yanında evlilik geçiş dönemine ait evlilik isteğinin belirtilmesi ve düğün törenine ait ritüeller de bulunmaktadır ki onlara da halkbilimi açısından yaklaşmak gerekir. Zira bunlardan ilki evlilik isteğinin belirtilmesidir ki filmde bir buluşma sonrası Emine Hasan'a kırmızı bir atkı hediye eder. Bu hediyenin hem kendisi hem de rengi, halkın zihninde halkbilimin konusu olan evlilikle ilintilidir. Yörük geleneklerinde kırmızı şal, eşarp, atkı takmak gençlerin evlenme isteğinin belirtilmesi anlamına gelmektedir. Kırsal kesimdeki gençlerin evlenme istekleri erkek ve kızlara göre farklı biçimlerde geleneksel olarak ifade edilir. Toplumumuzda saygı değeri gereğince bir gencin evlenmek isteğini büyüklerine açıktan açığa söylemesi, benimsenmeyen bir davranıştır. Bu sebeple gençler dolaylı yollara başvururlar. Kızların içine kapanıklığı, bulaşıkları sert hareketlerle yıkamaları; erkeklerin asiliği, erkeklerin sık sık traş olmaları, ayna karşısından ayrılmamaları gibi hareketler, evlenme isteklerinin sembolik ifadesidir. İkinci gelenek ise düğün törenidir ki filmde Yüksekoba'da bir düğün yapılır. Kadın erkeğin beraber oynadığı davullu zurnalı düğünde herkes çok eğlenir. Emine, gelin ve damat yerine kendisini ve Hasan'ı koyarak hayal eder ki artık sevdiğine kavuşmak ister. Bu düğün töreninin sadece bir sahne olarak verilmesinden, düğün öncesi ile ilgili herhangi bir ayrıntı verilmemesinden bu evliliğin obanın içinden yapıldığı, olası bir engele takılmadığı anlaşılmaktadır. Filmde kavuşamayan âşıkların hikâyesi işlenirken eğlenceli oba içi bir düğün yapılması manidardır.*

6. SONUÇ

Türk kültürünün önemli geleneklerinden biri olan düğünler ve etrafında kümelenen birçok gelenek; zayıflamaya, kaybolmaya ya da güçlü bir değişim sürecine girmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle sağlam kültürler zayıflar arasından kurtulup varlığını devam ettirebilirken bu süreçte yüzyıllardır uygulanan birçok örf, âdet, gelenek ve göreneklerimiz kaybolup silinmektedir (Bayram, 2013, s. 35).

Türk milleti, örf, âdet, gelenek, görenek, inanç ve uygulamaları, yaşam sitilleri, giyim-kuşamları, halk mutfağı gibi kültür zenginlikleriyle varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bu zenginliklerden biri olan evlenme geçiş döneminin etrafında şekillenen gelenek ve görenekler kimi bölgelerde canlı kimi bölgelerde zayıflamış olarak varlığını devam ettirmektedir. Bilhassa küreselleşmenin çok da etkilemediği geleneksel ve kırsal kesimde bahsi geçen kültürel değerler uygulanmaktadır. İşte tam da bu sebeple sahip olduğumuz gelenek ve göreneklerimizin karşılaştırmalı bir değerlendirilmesinin yapılarak zaman ve mekân şartlarının etkisiyle ne gibi değişikliklerin ortaya çıktığının, bunlardan hangilerinin değişmeden devam ettiğinin, hangilerinin değişime uğradığının belirlenmesi gerekmektedir. Bilişim teknolojilerinin hızı sayesinde dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir bilgi artık öğrenilebilir olmuş, bu teknolojiler sayesinde kültürel doku içindeki gelenek ve görenekler dünyaya açılmıştır. Nitekim günümüzde kültür aktarma ve yansıtma görevini televizyon, sinema, medya, internet gibi teknolojik unsurlar üstlenmektedir. Bu amaçla gelenek ve göreneklerimiz yeni teknolojilerle işlenerek önce kendi halkımıza hatırlatılmalı sonra da dünyaya sunulmalıdır. Uygulamalı halkbilimin bir amacı olarak bu gelenekler sadece yazıya geçirilmekle kalmamalı, sinema, animasyon film, çizgi film, belgesel gibi görsel ve işitsel sanatlarla da güncel tutularak gelecek kuşaklara aktarılmalıdır.

Bu doğrultuda çalışmada, "Hasan Boğuldu" filminden yola çıkarak Yörük geleneklerinde kız verme âdeti irdelenmiştir. Yörük kültürünün yaptırımı olan oba, aşiret dışına kız vermeme geleneği birçok filme konu olmuştur. "Hasan Boğuldu" filmi tamamen bu geleneğin yaşatıldığı, yaptırımı olduğu bir süreci konu edinir ki bu halkbilimin temel konularından biridir. Fakat bunların halkbilimi açısından yeteri kadar incelenmemiş olduğunu da açıktır. Bu filmlerin farklı bakış açılarıyla araştırıldığında halkbilimi adına zengin bir içeriği olduğu görülecektir.

7. KAYNAKLAR

Abisel, N. (2005). *Türk sineması üzerine yazılar*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Aydemir, A. (2013). Türk dünyasında bazı düğün terimleri ve 'al duvak' geleneği üzerine. *Turkish Studie*s, 8/9, 619-655.

Balcı, Y. (2007). Gaston Bachelard'ın eleştiri metodu ve Sabahattin Ali'nin "Hasan boğuldu" hikâyesi üzerinde bir uygulama denemesi. *İCANAS*. (ss. 299-308), Ankara: Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu.

Bayram, P. (2013). Nevşehir'in Avanos ilçesi, Uçhisar ve Göreme beldelerinde evlilik merasimleri. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2, 17-37.

Çetindağ, G. (2007). Kazak Türklerinde evlenme geleneğine bağlı olarak gerçekleştirilen hediye alışverişi üzerine bir inceleme. *Millî Folklor,* 76,

218-231.
Çetişli, İ. (2009). *Metin tahlillerine giriş 2*. Ankara: Akçağ Yayınları.
Çıblak, N. (2007). Tahtacılarda ateş ve ocak kültü. 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik Ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*. Ankara, 671-686.
Çolak, A. (2012). Hadis temelli Anadolu düğün âdetleri. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 147-188.
Durbilmez, B. (2013). Halk Bilimi araştırmalarının 100. yılında: "halk bilimi" ile "edebiyat"ın ortak alanları ve "halk edebiyatı" üzerine bir değerlendirme. *Millî Folklor*, 99, 101-112.
Efe, A. (2010). Tahtacılar ve Muharrem ayı ritüelleri. *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Din Bilimleri)* III. Cilt. (ss. 203-216), Sivas: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
Ergin, M. (2004). *Dede Korkut kitabı 1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Eröz, M. (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
Karademir, A. (2003). Bergama Tahtacılarında kostümler ve Samahlar. *Halkbilimi Araştırmaları 2*. (s. 191-196), İstanbul: E Yayınları.
Kayabaşı, R. G. (2018). Bahşiş Yörüklerinde evlilik ile ilgili âdet ve inanmalar. *folklor/edebiyat*, 24 (95), 67-93.
Kayabaşı, O. A. (2016). Taşeli yöresi Tahtacılarının geçiş dönemlerinde mitolojik unsurlar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 78, 139-158.
Keleş, E. (2004). XIX. yüzyılın ilk yarısında Muğla'da evlilik kurumu. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 21(1), 183-201.
Mutlu, H. K. (2011). Balıkesir ve batı Anadolu yöresi Tahtacı Türkmenleri. *Turkish Studies*, 6/1, 1557-1566.
Okuyucu, S. (2016). Kazdağı Milli Parkı ve yakın çevresinin Unesco kriterlerine göre jeopark potansiyelinin belirlenmesi ve eğitim amaçlı kullanımı, Yayınlanmamış Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
Özdemir, N. (2008). *Medya kültür ve edebiyat*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
Sabahattin, A. (2019). *Yeni dünya*. 30. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Saluk, R. G. (2011). Kazdağı'ndan yankılanan acı bir ses: Hasan boğuldu. *Edebiyat ve Sinema*. (ss. 325-338), İstanbul: Hat Yayınevi.
Şahin, H. İ. (2014). Kazdağlarında ayin ve şiir: Tahtacı Türkmenlerinin sazandarlık / zâkirlik geleneği üzerine. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 10, 141-165.
Türker, A., Kurt, S.& Özaltın Türker, G. (2016). Fakelore ve folklorizmin turizm ile ilişkisi üzerine kavramsal bir inceleme. *Turan Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 8 (31), 7-16.
Yangın Aslanoğlu, B. (2018), *Geçmişten günümüze 41 Türk sinemasında folklor izleri*. Konya: Palet Yayınları.
Yeşil, Y. (2014), *Türk dünyasında geçiş dönemi ritüelleri (doğum-evlenme-ölüm gelenekleri).* Ankara: Grafiker Yayınları.